

ACTIVITAT ARQUEOLÒGICA 2007

Antonio Moro i García

Si entenem que una carta arqueològica ha de pretendre ser un pas més per a apropar-nos al coneixement de les restes arqueològiques vers la seva conservació, investigació i qualificació, així com la difusió d'aquestes restes, la carta arqueològica terrassenca continua essent una assignatura pendent. Aquest any s'ha procedit a la revisió i actualització del catàleg de restes arqueològiques i paleontològiques, dins la redacció del nou pla urbanístic, el POUM; una tasca que ha estat duta a terme per l'empresa d'arqueologia Àtics. Aquest treball, que només ha comportat l'actualització dels jaciments que s'havien de protegir, de manera que s'hi ha afegit un gran nombre de llocs que havien estat oblidats en anteriors revisions des de la redacció del primer Pla de Protecció (1980), ha complert els objectius principals: ubicar i delimitar les àrees de protecció. Ara, a partir d'aquestes fitxes es pot procedir a la realització d'una carta arqueològica terrassenca, on quedaran reflectides no només les dades històriques i físiques del jaciment arqueològic i paleontològic, sinó que s'hi recolliran els suggeriments de protecció, conservació, investigació i, sobretot, les propostes de difusió.

El desenvolupament de l'activitat arqueològica d'enguany, amb la participació o la supervisió del Museu de Terrassa, ha comportat uns fructífers resultats. La tutela institucional de la Generalitat a l'inici dels treballs del Quart Cinturó ha comportat la localització, per part de l'empresa Àtics, de dos jaciments d'època romana, prou coneguts, però dels quals se'n desconeixia la ubicació exacta, dins les finques dels masos de can Bogunyà i can Cardús. També en destaquem els treballs que es continuen portant a terme al jaciment paleontològic de Vallparadís, ja a la fase final, i que en números anteriors hem descrit extensament. Així mateix, una altra tasca iniciada anys enrere, les obres de restauració i adequació del conjunt monumental de les esglésies de Sant Pere, està comportant, malgrat que ja s'ha finalitzat la tasca arqueològica, el descobriment de noves dades significatives i, sobretot, després de molts anys, s'ha pogut accedir a la campana ubicada al campanar de l'església de Santa Maria, realitzada l'any 1723, i documentar aquesta peça.

Una vegada més, volem destacar i incidir en la col·laboració dels propietaris i promotors en el seguiment de les obres particulars dins la ciutat. L'enderroc, les reformes o la transformació de diverses finques particulars i de complexos industrials, com ara el Vapor Gran, dins la part antiga de la ciutat, ha comportat el descobriment de restes d'època ibèrica i romana, molt significatives per al coneixement de la nostra història, a més de la documentació i la recuperació d'un patrimoni moble desconegut.

Plaça Vella

Finalitzats els treballs d'enderroc al solar de l'antic edifici de Telefònica, propietat de la Caixa de Terrassa, es va procedir a una prospecció arqueològica d'acord amb els antecedents coneguts a l'entorn de la plaça Vella. Aquests treballs es van encomanar a l'empresa manresana Arqueociència, sota la direcció de l'arqueòloga Susanna Abad. Malgrat la destrucció general del solar esmentat durant la construcció de l'antic edifici, varen aparèixer restes d'època romana, medieval i moderna. Es van descobrir les restes d'un gran paviment de picadís, *opus signinum*, que es relacionaria amb un possible dipòsit o lacus, d'uns quatre metres quadrats de planta. També va aparèixer una sitja colmatada, amb materials del segle XIV i XV. Així mateix, es van observar restes d'un petit complex industrial vinícola, de caràcter familiar. Pel que fa a aquestes restes romanes, cal pensar que estarien relacionades amb les troballes en altres indrets propers, com la plaça Vella mateix, el carrer Major, el carrer Cremat i el carrer de la Font Vella, on s'evidencia la presència d'un assentament romà de mitjan segle V, amb necròpoli.

Carrer Major de Sant Pere, 15

Per raó de la seva localització a l'istme de Sant Pere, amb presència humana continuada des de l'època ibèrica, a partir del segle IV aC, i amb caràcter previ als treballs d'enderroc de la finca esmentada, es va realitzar una tasca de sondeig arqueològic per part de l'empresa tarragonina Còdex, sota la direcció de l'arqueòleg

Vista des de l'interior del campanar de Santa Maria, on podem observar la campana i el seu badall, la columna i el capitell d'una de les finestres i el sostre piramidal de la coberta, on s'aprecia l'encanyissat. Autor: Antonio Moro (Museu de Terrassa).

Sergio Arroyo. Els resultats han estat satisfactoris, ja que han aparegut, per primer cop, restes d'època ibèrica i romanes fora de l'àmbit religiós. De fet, cal qualificar la troballa d'excel·lent perquè, fins ara, les restes antigues documentades al nord del conjunt de les esglésies de Sant Pere corresponien a tombes, a una extensa necròpolis de tipologia i cronologia diversa (enterraments de tègules i de caixa d'obra –dels segles V al VII– i tombes antropomorfes –dels segles VIII al X–), relacionada amb el conjunt episcopal d'Ègara, a partir del segle V. Cal entendre que amb aquesta zona nord s'ubicaria la necròpoli fora del recinte episcopal. També cal pensar que la documentació medieval i moderna situa les restes de la capella de Santa Eulàlia en un lloc indeterminat d'aquest indret. No seria agosarat pensar que, originàriament, les restes podrien correspondre a l'església d'aquest cementiri. Els treballs d'excavació en extensió es portaran a terme molt aviat.

Església de Santa Maria

L'inici dels treballs de restauració de l'església ha comportat l'accessibilitat i la documentació del cimbori i el campanar romànic de Santa Maria. Això ha permès estudiar l'aparell constructiu i l'acabament decoratiu de les seves façanes, d'estil llombard, amb arcuacions cegues i lesenes o ressalts verticals. Així mateix, hem pogut documentar directament les quatre columnes i capitells que decoren les finestres del campanar i, sobretot, documentar la campana que s'havia salvat de la incautació de l'any 1936.

La campana de Santa Maria coberta per excrements de colom. Autor: Antonio Moro (Museu de Terrassa).

Pel que fa a l'acabament de façana, l'arrebossat exterior del cimbori i del campanar, ha estat una grata sorpresa observar que s'hi havien conservat restes de l'arrebossat, força gruixut, de morter amb sorra i força calç, on es distingien traços incisos sobre el morter, encara tou, i que dibuixaven o volien representar els carreus o les pedres que componen l'aparell constructiu. Més sorpresa, encara, ha representat la presència de zones pintades, només conservades a la cara sud i sud-oest del cimbori, en què es van utilitzar els colors verd i vermell, i exclusivament el groc a una gran part dels timpans dels arcs. Això ens ve a suggerir que força construccions romàniques, si no totes, presentaven una decoració exterior que no corresponia a la visualització actual de pedra vista. El professor Francesc Tuset i Bertran ha suggerit que la decoració incisa i la pictòrica podria estar relacionada, almenys la d'aquest cas, i que, en certa manera, tindria l'objectiu de visualitzar un edifici construït amb carreus. En el nostre cas, s'alternarien el color vermell i el verd. També és curiós de destacar la decoració groga, exclusiva per als espais entre els arcs.

L'accessibilitat al campanar, així mateix, ens ha permès documentar la campana que havia estat salvada de la Guerra Civil espanyola. La lectura de l'epigrafi que hi està relacionada ens ha donat les pistes que la vincularien amb les troballes arqueològiques efectuades al claustre de l'església, on van aparèixer les restes del motlle de la campana i el forn amb què es va fondre. Al terç superior de la campana hi ha inscrita la llegenda "AVE MARIA GRACIA PLENA DOMINVS TECVM STE MARIA". A sota, a quatre carteles en relleu hi figuren quatre imatges: la Crucifixió; la Mare de Déu dreta, nen en braços i lliri a la mà –la Mare de Déu de Montserrat?–;

Restes del motlle de la campana, feta l'any 1723 pel mestre courer Pio Cerva (*sic*). Autor: Antonio Moro (Museu de Terrassa).

sant Irineu, primer bisbe d'Ègara, i sant Pere. Una franja decorada amb una garlanda floral separa la zona del mig, on s'hi llegeix la llegenda següent: "SE FEV ESENT VICARI LO RAVERENT MIYEL FALCERA I OBRES FRACO. CVIT. JAVMA BVADA 1723." Al mig de la data hi ha la representació del Calvari. Al registre inferior, sota la data, hi apareix el segell o la marca del fonedor, "PIO SERVA". Finalment, al peu hi ha una sanefa que està decorada, també, amb un motiu vegetal.

La consulta als llibres de l'Arxiu parroquial ens permet entendre l'epigrafia de la campana. Aquesta campana va ser encomanada pel vicari Miquel Falguera, essent administradors de l'obra, l'any 1723, Francesc Guitart de la Montanya (*sic*) i Jaume Boada. La campana va ser feta, tal com s'esmenta als llibres, pel mestre couer de Girona "Pio Cerva" (*sic*), amb un cost de 36 lliures i 8 sous.

El Vapor Gran

La transformació en ús urbanístic del complex industrial del Vapor Gran ens ha permès també recuperar i documentar la campana que presidia l'edifici principal on eren les oficines. Sembla que a la major part dels vapors i fàbriques del tèxtil hi havia una campana que hauria tingut diverses funcions; moltes d'aquestes campanes es conserven. El senyor Josep Maurí recorda com el seu pare li havia comentat que la campana del Vapor Gran servia per a avisar els treballadors quan s'engegava la màquina de vapor a fi que estiguessin al cas, ja que els embarrats arrencaven de cop. També pensem que es relacionaria amb els tocs d'emergència, quan es produïa un

Campana del Vapor Gran. Vista des de la cara on s'observa el segell en relleu del fonedor Isidre Pallés i la data del 1861. Autor: Antonio Moro (Museu de Terrassa).

incendi, molt habitual als vapors terrassencs. L'esmentada campana presenta unes nanses decorades amb cares antropomorfes barbades, a la part superior, que servirien per a subjectar la campana al trull. La decoració en relleu es distribueix en tres zones, separades per cordons llisos. Al terç superior hi figura un motiu repetit, compost per una gran copa agallonada, amb tapa i envoltada de vegetals. Al cos mitjà de la campana, els quatre motius principals: el Calvari, profusament decorat; la Mare de Déu, dempeus sobre un pedestal, amb l'infant Jesús als braços i amb un lliri a la mà –potser la mare de Déu de Montserrat–, i el segell o escut del fonedor, dins un cercle ovalat i entre dues campanes: “CONSTRUIDO POR YSIDRO PALLES EN BARCELONA”. A sota, la data de 1861 i, finalment, el relleu de la figura de Sant Isidre, patró dels treballadors. A la vora, una sanefa amb un motiu geomètric repetitiu. La campana té 62 centímetres de diàmetre i d'alçada total, amb les nanses; té un pes real de 138 kilograms. La propietat és de l'Ajuntament de Terrassa.